

ROMANTICISMU U KLASSICISMU

FIL-LETTERATURA

Ta' J. FENECH ADAMI.

Il-kelmiet Romantiċismu u Klassiċismu tdedw jġu wżati għall-bidu tas-seklu dsatax, għalkemm id-divrenzja bejniethom kienet tinhass wisq qabel; hekk biex insemmi eżempju wiehed biss fl-Italja l-għażla bejn iż-żewġ skejjel bdiet tinhass sa miċ-*cinque cento* Taljan, biss dik il-habta kienu jmorru taht l-ismijiet ta' Tassismu u Ariostismu.

Definizzjoni eżatta ta' wahda u l-oħra diffiċli biex tagħti, għalkemm definizzjonijiet jinsabu bl-eluf, min-naħa l-oħra faċli ferm aktar li ddaħhal poeta taht wahda jew l-oħra miż-żewġ skejjel. Hekk Dun Karm, Arnold, Goethe fl-Iphigenia u fil-Herman und Dorothea jaqghu taht it-tikketta klassika, waqt li Rużar Briffa, Keats, Schlegel, Rousseau u Chateaubriand huma Romantiċi.

Dan ma jfissirx li ż-żewġ klassijiet huma maqtugħin minn xulxin b'xi purtjieri tal-hadid li hadd ma jista' jaqsamhom. Bosta drabi l-istess poeta għandu xogħlijiet tiegħu li jistgħu jmorru taht tikketta romantika għalkemm hu klassiku u għal kuntrarju poeta romantiku jista' jkollu b'cejjeċ Klassiċi; hekk Virġilju fl-episodju ta' Dido u kważi tista' tghid fir-raba' ktieb kollu ta' l-Aeneide hu romantiku għalkemm bhala poeta hu jmur mal-klassiċi; hekk ukoll Dante klassiku iehor imma Romantiku fix-xejra li jagħti lil Paolo u Francesca, li għalkemm fl-infern tat-tbatija, huma jgawdu fl-imhabba tagħhom mhix mifruda tant li ġibdu s-simpatija tiegħu kif jistqarr:—

"Io venni men come morisse

E caddi come morto corpo cade."

Barra minn dan fl-istess klassi jista' jkun hemm gradi differenti. Hekk Omeru hu inqas klassiku minn Sofokle u Euripides terġa' hu iżjed klassiku minn dan. Fil-Malti għandna lil Buttigieg li għax hu klassiku juża l-versi klassiċi tas-saffika u għax hu Romantiku jagħti l-kulur ta' l-immaginazzjoni romantika.

*"U qalb iċ-ċaġh'q miksi bil-qroll u xtieli
gastnin u vjola l-hut għaddej fi srobat
homor u safranin ħjief daqs il-vleġeġ
sejjer jinnamra".*

Compton Rickett jaghtina din id-definizzjoni: "The features most insistent in Romanticism are a subtle sense of mystery, an exuberant intellectual curiosity and an instinct for the elemental simplicities of life". Hawn Rickett ghandu f'mohhu l-hajja intellettuali ta' dak iż-żmien u mhux biss l-intellettuali fil-poeżija u għalhekk il-gudizzju tieghu jiswa hafna għal Rosseau, Byron, Carlyle u Ibsen ghax ir-romantiku bħal Ġorġ Pisani jhossu miġbud għall-hajja u l-immaginazzjoni tbaqbaq li tfawwar mill-pjaċiri tagħha u bħal Faust iġhajjat:—

*"Had I as many souls as there be stars
I'd give them all for Mephistopholes."*

Walter Pater li jaf hafna mis-sens tieghu ta' kritiku letterarju lil Newman jistqarr li "what is classical comes to us out of the cool and quiet of other times, as a measure of what a long experience has shown us will, at least never displease us" u jkompli jurina li fiż-żmien klassiku tal-Greċja u Ruma kif ukoll fis-seklu tmintax dejjem insibu dik "*i-order in beauty*" waqt li fir-romantiċi nsibu ż-żieda ta' "*Curiosity and strangeness to beauty*". Żewġ elementi godda li billi jinsabu l-aktar bl-abbundanza fiż-żmien tan-nofs iġaġhlu l-kittieba Romantiċi jxaqilbu għal din l-epoka. Dan hu kollu minnu u għalhekk l-artist klassiku bħal Pope joghxa mita jsib mod kif isawwar l-aħjar frażjiet:—

"What oft was thought, but n'er so well expressed". Iżda dan bħal ma josserva Renan faċli jgagħluh jaq' fil-medjokrità u għalhekk età klassika ma tistax iddum wisq, għalkemm spiss tixhed elementi nazzjonali sbieħ fil-fama u li jedifikaw il-qarrej li bħal Foscolo mita jara qabar jahseb li:—

*"Għall-hwejjeg kbar lis-sider qawwi jhejju
l-oqbra tal-qawwjin, o Pindemonte"*.

u mhux bħal Abercrombie li meta jara l-Epigraph tieghu jgħid f'rasu li:—

*"Life was a hiding place that played me false"
"I lookt for beauty and I longed for rest
And now I have perfection; nay, I am
Perfection: I am nothing, I am dead."*

Ir-Romantiċi fl-Ingilterra jafu hafna mill-ispirazzjoni tagħhom lil Burns, Blake, Gray, Collins, Cowper u Crabbe, waqt li

fuq il-kontinent il-kwistjoni bejn skola u oħra bdiet tinħass sewwa minn żmien Goethe u Schiller, Hugo u Gautier u għalhekk De Musset fil-*Lettres de Dupens et Cotonet* ma kellux hafna tort meta xela r-romantiċismu bhala moviment reazzjonarju li twieled mar-restawrazzjoni tal-Burboni u li skontu mhu xejn hliet qawmien sentimentali ta' kattoliċismu medjevali. Sir Arthur Quiller Couch fil-lecture tiegħu numru tmienja jgħid li d-divrenzja bejn iż-żewġ klassijiet hi biss din: "Some men have naturally a sense of form stronger than their sense of colour, some men have a sense of colour stronger than their sense of form" u jkompli jgħidilna li xogħlijiet klassiċi jista' jkollhom passjoni, pathos avventuri u ġibda daqs xogħlijiet romantiċi.

Fost l-influwenzi kbar li kellu r-romantiċismu nsemmi t-twelid tal-*Pre-Raphaelite School* li Dante Gabriele Rossetti li kien hemm min sejjahlu "a kindred spirit to Keats" waqqaf bi-ghajjnuna ta' John Everett Millais u Holman Hunt fl-1848 u għaqqad fimbien pitturi bħal Madox Brown, il-poeta Kattoliku Coventry Patmore u Ruskin. Dawn kienu jisthajlu ruħhom "as being related in method to the pre-Raphaelites" u għalhekk għal ġganti bħal Giotto, Bellini u Fra Angelico li skonthom kienu welldu r-Raffaello. Dan il-moviment ġdid hakem sew fuq il-letteratura u sew fuq l-arti u prinċipju tiegħu fundamentali kien pagna mehuda mill-fidi romantika:—"the direct study of nature" li permezz tiegħu huma stennew li jhollu kull irbit mill-konvenzjonijiet taż-żmien u jhollu l-għaqda sħiħa bejn immaginazzjoni u razzjonalizmu li kienet qiegħda ttaqqal l-arti ta' żmienhom u li ffit jew wisq hu l-istess difett ta' l-arti moderna.

Platon fil-karru tar-ruħ ġol-"Phaedrus" fil-ġenii ta' l-għar (myths of the cave) fl-Er, huwa l-ewwel Romantiku, għax hu bħal San Pawl naghmlu t-tieni li "had a deep interest in nature not as a centre of beautiful scenes but as an informing and spiritual factor on life". Madankollu din id-definizzjoni ta' romantiċismu li tana B. Ifor Evans f'*The Short History of English Literature* hi dubbjuża hafna meta niġu biex napplikawha għal romantiċi bħal Byron.

Spencer, Milton u Pope kollha jagħmlu versi minn legġendi jew storja li hi komuni għall-bniedem, imma l-poeti romantiċi jharsu go fihom infushom, ha' johorġu minn hajjithom stess sensazzjonijiet u ġibdiet strambi għall-kotra tal-bnedmin.

F'Wordsworth dawn jintrabtu ma' valuri morali u jxaqilbu lejn nies sempliċi u bosta drabi lejn l-art li tagħtina l-ħajja. F'Byron ifawwru minn xi avventura li l-bniedem ftit kien qabel hass bhalha, Coleridge jgornna għall-holm imnebbah mill-artijiet del-
lija tax-Xenadu u Rużar Briffa għal knisja ċkejna fi żmien il-kavallieri li taf grajja ta' hsara u swied il-qalb:—

*"Inti taf, ja knisja mwarrba
Żewġt iqlub rajt imghannqin
rajthom b'heffa qed jitbewsu
rajthom f'demmhom imghannqin".*

L-iskola romantika fuq kollox hi mnebbha minn qawwa ferrihija ta' emancipazzjoni mil-ligijiet, mix-xejra u l-qisien ta' l-imghoddi u għalhekk Chesterton jara li San Franġisk fit-tbex-bix ta' l-ewwel Romantiċi Taljani, għax San Franġisk kien habb il-beraħ u l-ħelsien ta' l-atmosfera Romantika li hi haġa wahda mal-holqien u li minnha nfisha tbaxxi "l-atmosfera k'assika li hi r-riżultat mhux biss ta' ġenju ntellettwali imma wkoll ta' soċjetà u kondizzjonijiet intellettuali ż-żejjed" kif osserva tajjeb *B'unture* fil-ktieb tiegħu "*La Nationalisation de la litterature*" u li għalhekk faċli kienet twaqqa' ġganti bħal Pascal, Bousset, Boileau u Moliere mix-xejra tal-versi tagħhom naturali għall-guffaġni u għat-tqanżih tar-rettorika.

L-età tar-Romantiċismu jistħajluha taghlaq ma' l-1830, id-data li fiha Tennyson hareġ l-ewwei poeziji mportanti tiegħu. Wordsworth ma mietx qabel l-1850 imma kiteb ftit hwejjeġ ta' fejda wara l-1808, Coleridge miet fl-1834, Scott fl-1832, Byron fl-1824, Shelly fl-1822, u Keats fl-1821.

Għannejja godda gheruqhom imxenxla fil-hamrija taż-żewġ skejjel kienu ġa qeghdin jifirxu fuq l-orizzont imdieheb bir-raggi ta' xemx hanina wara daharhom, li kienet tnebbah żminijiet godda u l-holqien kien kollu jiddi u jfawwar bl-ghidut tagħhom li jixhed il-halib ġwejjed ta' l-istess natura u l-benna ta' frott maqtugh mill-istess siġra — is-siġra tal-ġmiel u s-sbuhija li hi l-istess Alla.